

ALEXANDRU PALEOLOGU AND ROMANIAN DIPLOMACY

Ioana Mihiu

Phd Student, "1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia

Abstract: In this paper, we aim to make an analysis of Alexandru Paleologu's diplomatic activity, and at the same time, to highlight the qualities and the skills of a good diplomat. We also want to see what the vision of the Romanian culture man is about how our country must be represented in Europe and abroad. We consider that Alexandru Paleologu's diplomatic activity was significant for Romania's foreign policy and for the representation of Romanian culture in the European space. In our opinion, a fairly represented country is a stable and trustworthy country whose policy is transparent, that's so important to have a good diplomatic activity. We aim to analyze the role of diplomatic activity in a country and the fundamental traits of a diplomatic person. We will take a look at the way in which Alexandru Paleologu represented our country as Romania's ambassador to Paris, and we also want to see what matters are of great importance for a good development of diplomatic activity from his perspective. We want to shape the profile of a good diplomat, while pursuing the thread of Alexandru Paleologu's work in the embassy.

We will not leave aside the historical context in which Alexandru Paleologu began his diplomatic career, highlighting the events and the fundamental meetings that marked the master's trajectory in this way.

We will also focus on the importance of diplomatic communication and the way in which it facilitates the peace relations between two countries.

We hope that in this paper, we will conduct a firm and representative analysis of Alexandru Paleologu's cultural and diplomatic activity, describe as accurately the role of this aspect of the representation of our country abroad and to draw the coordinates of this important activity in within a state.

Keywords: Diplomacy, Paleologu, Romania, career, vision.

Una dintre cele două mari dorințe ale lui Alexandru Paleologu, încă din copilărie, a fost aceea de a deveni ambasador la Paris. Cealaltă dorință a fost să fie scriitor. Din perspectiva lui Al. Paleologu, diplomația reprezintă condiția socială cea mai potrivită pentru un scriitor. La vârsta de 71 de ani, acesta avea să își îndeplinească una dintre dorințele tinereții, devenind ambasador al României la Paris. S-ar putea spune că vârsta de 71 de ani nu este una propice unui început de carieră diplomatică, însă acest fapt nu l-a descurajat absolut deloc pe Al. Paleologu, ba dimpotrivă, experiența de viață și mentalitatea formată l-au ajutat să își îndeplinească sarcinile diplomatice cu mare eficiență. Pe parcursul întregii sale existențe, Al. Paleologu a avut o viziune pro-occidentală, cunoscând cultura și istoria Franței, vorbind încă din copilărie trei limbi, printre care se numără și franceza. Aceasta din urmă, îi venea în mod natural, după cum singur afirmă: „Prima mea limbă învățată a fost germana; a doua, engleza. Despre franceză nu mai vorbesc, pentru că plutea în casă și am prins-o fără vreun efort. Din cauza asta, eu nici nu mă pot exprima bine decât recurgând la franceză. Ca să vorbesc românească pură, trebuia să fac un efort, pentru că franceza vine pe cale firească.”¹ Anii copilăriei au reprezentat pentru Alexandru Paleologu anii de formare intelectuală, în care a avut oportunitatea de a întâlni, observa și admira personalități marcante ale culturii românești, deoarece în casa familiei Paleologu mereu aveau loc conversații pline de spirit

¹Alexandru Paleologu în dialog cu Filip-Lucian Iorga, *Breviar pentru păstrarea clipelor*, București, Editura Humanitas, 2005, p.81

între scriitori, artiști, filozofi, veritabile elite sociale și culturale ale vremii. Prezența tuturor acestor figuri emblematice ale culturii românești au avut un rol fundamental în educația lui Al. Paleologu, marcându-i destinul cultural și afinitatea pentru diplomație.

Considerăm necesar ca, înainte de a vorbi despre rolul pe care Al. Paleologu l-a avut în cadrul diplomației românești, să vedem ce este diplomația și în ce constă ea, care este importanța sa în contextul cultural și politic. Totodată, dorim să aruncăm o privire diacronică asupra evoluției diplomației. O definiție a diplomației pe care o întâlnim în DEX² este următoarea: „Activitate desfășurată de un stat prin reprezentanții săi, în scopul realizării politicii sale externe.” Mergând mai departe cu încercarea de a defini cât mai corect diplomația, putem afirma că diplomația reprezintă știința și arta de a menține raporturi politice, sociale și culturale între două state. De-a lungul vremii, au fost formulate multiple definiții pentru diplomație. După Charles de Martens, diplomația reprezintă știința care stă la baza existenței relațiilor diplomatice, mai exact „știința relațiilor externe sau afacerilor externe ale statelor, sau, într-un sens mai restrâns, știința sau arta negocierilor.”³ Termenul „diplomație” a apărut pentru prima dată în limba engleză, fiind utilizat încă din anul 1645, urmând ca mai apoi, în 1787, acesta să fie folosit cu sensul său actual.⁴ În limba română, termenul îl întâlnim pentru prima dată la începutul secolului al XVIII-lea, în *Hronicul româno-moldovlahilor* a lui Dimitrie Cantemir.⁵

Începuturile diplomației sunt strâns legate de modalitatea în care s-au dezvoltat relațiile între state, fenomenul diplomatic fiind întâlnit încă la popoarele orientului antic.⁶ Drept mărturie pentru existența raporturilor diplomatice încă din Antichitate, stau documentele aflate în custodia arhivei de la El-Amarna, care cuprind 360 de tăblițe de lut, izvoare istorice care conțin corespondența diplomatică a faraonilor Amenhotep III și Amenhotep IV cu principii străini supuși imperiului egiptean.⁷ Dintre toate popoarele antice, la greci găsim creionată o instituție consulară. În cadrul acesteia, consulul era numit *proxenos*, (în traducere protector, gazdă). Acesta avea puterea de a-și exercita funcția în cetatea în care își avea reședința, fiind numit în funcție după un anumit protocol, iar misiunea sa consta în a apăra interesele cetății pe care o reprezenta. În Roma antică, ambasadorii aveau rang de senatori, fiind desemnați de Senat și având un rol important în viața publică. Ambasadorii romani erau aleși din rândul celor mai de seamă cavaleri, iar de cele mai multe ori, în drumurile lor, erau însoțiți de o suită de 10-12 persoane, prin acest fapt, Roma sublinia importanța și puterea reprezentantului său.

Diplomația a evoluat semnificativ de-a lungul timpului, astfel că, în secolul al XIX-lea, diplomatul devine un funcționar cu o profesie specifică, deținând un rol fundamental în desfășurarea negocierilor dintre state. În secolul al XX-lea, numărul statelor care încep să participe la activitatea diplomatică este în creștere, iar diplomatul trebuie să dețină un spectru larg de cunoștințe menite să-l ajute în buna desfășurare a activității diplomatice. S-a încercat, cu succes, prin înmulțirea numărului organizațiilor internaționale, sporirea afirmării atât a diplomației bilaterale, cât și a celei multilaterale, în acest mod, diplomația devenind un domeniu de mare interes pentru statele europene. În țara noastră, diplomația are o istorie milenară, în sensul că există de mai bine de două mii de ani, fiind atestată documentar de către istoricul Herodot. Acesta a consemnat în scrierile sale relațiile stabilite între coloniile grecești

² DEX Dicționarul Explicativ al Limbii Române, București, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan- Al. Rosetti”, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2016

³ Charles de Martens, *Le guide diplomatique*, ed. V, Vol. I, Leipzig, 1866, p.2

⁴ R.P. Barston, *Modern Diplomacy*, Second Edition, Longman, London and New York, 1998

⁵ Mircea Malița, *Diplomația. Școli și instituții*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975, p.79

⁶ Grigore Geamănu, *Drept internațional public*, vol. II, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983

⁷ Roxana-Maria Toma, *Misiunile diplomatice și problematica lor*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2014, p.9

și populația autohtonă. Totodată, Strabon, în izvoarele sale, vorbește despre înțelepciunea lui Burebista, al cărui scop era păstrarea integrității Daciei, fapt pentru care, l-a sprijinit pe Pompeius împotriva lui Iulius Caesar. La Dio Cassius găsim enumerate trăsăturile excepționale de diplomat ale lui Decebal. Așadar, observăm cu ușurință faptul că diplomația era o componentă de mare importanță în structura statelor geto-dacice, fiind aproximativ similară cu diplomația greco-romană.⁸ Mai târziu, în secolul al X-lea, formațiunile feudale statale din Transilvania aveau relații diplomatice cu Imperiul Bizantin, țaratul bulgar și cu statul morav. În aceeași perioadă, reprezentanții feudali din Dobrogea, au obținut dreptul de a duce tratative cu reprezentanții Imperiului Bizantin. „Politica externă în statele feudale românești era concentrată în mâinile domnului, care avea dreptul de război și de pace și de a încheia alianțe”.⁹ Solia reprezenta principala formă de reprezentare diplomatică în tradiția bizantină. Solul era însărcinat cu transmiterea mesajului de la un stat la celălalt, fiind responsabil de menținerea raporturilor diplomatice atât pe timp de pace, cât și-n timpul războaielor. Mult mai târziu, au luat ființă *capuchehaiele*, un fel de reprezentanțe cu caracter permanent ale Porții.

În cultura românească, se consideră că textul „Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie” (1521) reprezintă un document de o inestimabilă valoare documentară și diplomatică. Prin intermediul acestui document, se atestă existența raporturilor diplomatice încă de la începuturile formațiunilor statale românești. Primele organizații statale aveau cancelarii conduse de către logofeți; rolul acestora consta în a le coordona activitatea diecilor, erau responsabili de păstrarea corespondenței externe, păstrau sigiliul, angajau și se ocupau de instruirea și formarea diecilor. Alte izvoare istorice și documente care atestă existența și practicarea diplomației pe teritoriile românești, sunt letopisețele și „Descrierea Moldovei” a lui Dimitrie Cantemir. Aici sunt descrise atribuțiile diplomaților cu privire la curte, la respectarea protocolului și rapoartele dintre postelnic și personal. În secolele XVII-XVIII, în timpul domniilor lui Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu, respectiv, Vasile Lupu, se afirmă complexitatea și amplitudinea politicii externe românești. Ni se pare important de menționat faptul că, în anul 1643, s-a încheiat o alianță între Transilvania și Franța, alianță care i-a permis Transilvaniei să ia parte la războiul de 30 de ani, în calitate de stat suveran. De asemenea, Transilvania, a mai luat parte și la pacea de la Westfalia.¹⁰

Dimitrie Cantemir și Șerban Cantacuzino au avut un rol fundamental în diplomația românească. Prin intermediul activității lor diplomatice și a scrierilor istorice, aceștia au făcut mărturie despre capitulațiile otomane care au fost invocate în cadrul negocierilor pentru tratatul de la Kuciuk-Kainargi din 1774. Acestea aveau scopul de a oferi țărilor românești un statu special, în sensul că limitau intervenția Imperiului Otoman în structura de conducere internă a acestora. O altă contribuție semnificativă în istoria diplomatică a țărilor românești o are cea a domnitorilor fanarioți, instalați în Țara Românească în 1716 și în Moldova în 1711. Aceștia au avut un rol de o mare importanță diplomatică în politica externă de model turcesc, participând la încheierea unor tratate de pace, precum cel din 1718 de la Passarowitz.¹¹

Anul 1848 aduce o nouă perspectivă asupra modului în care era privită diplomația, astfel că activitatea diplomatică primește noi dimensiuni, fiind utilizată în scopul de a ajuta la înfăptuirea unității naționale și dobândirea independenței poporului roman. Așadar, diplomația devine o unealtă destul de eficientă în procesul de constituire a statului național roman. Apariția acestuia a condus la formarea unor noi maniere administrative în domeniul diplomatic. Observăm cum, în această perioadă, *capuchehaia* de la Constantinopol devine

⁸V. Cădea, D.C. Giurescu, M. Malița, *Pagini din trecutul diplomației românești*, București, Editura Politică, 1966

⁹Dan Berindei, *Din începuturile diplomației românești moderne*, București, Editura Politică, 1965, p.75

¹⁰*Ibidem*, pp. 76-78

¹¹*Ibidem*

agent diplomatic, iar în mari capitale europene iau ființă reprezentanțe diplomatice (la Paris în 1860, la Belgrad în 1863). Toate aceste demersuri diplomatice au un rol benefic pentru proaspătul stat format, contribuind la păstrarea independenței acestuia și la consolidarea statală în toate domeniile: politic, economic, administrativ, cultural.

Configurația disciplinei diplomatice ca profesie distinctă s-a realizat treptat, fiind în strânsă legătură cu dorința și eforturile țărilor de a reglementa situațiile conflictuale și litigiile pe calea tratativelor desfășurate în condiții pașnice. Cu toate acestea, nu puține sunt datele în care ambasadorii și consulii, mai exact, reprezentanții corpului diplomatic, sunt puși în postura de a purta negocieri intense, în care să reprezinte poziția oficială a țării lor natale. Aceste situații presupun o pregătire riguroasă, însoțită de o sumedenie de calitate și abilități profesionale și personale. Câteva dintre aceste trăsături personale constau în: amabilitate, promptitudine, un lucid simț al răspunderii, curaj, inteligență, prudență și tact. Un diplomat de carieră, pentru a excela în munca sa, trebuie să aibă excepționale abilități lingvistice și de comunicare, atât scrisă, cât și verbală, trebuie să posede înclinația de a asimila și a utiliza cu ușurință noi informații și competențe dobândite, trebuie să dețină cunoștințe generale juridice, economice, istorice, geo-politice. Nu în ultimul rând, un bun reprezentant diplomatic trebuie să aibă capacitate de sinteză și analiză, capacitatea de negociere și abilitatea de a se adapta în medii multiculturale. Privită ca o activitate cu caracter permanent, diplomația a devenit un domeniu de sine stătător odată cu înființarea primelor misiuni permanente. Acest moment a reprezentat și punctul de delimitare a profesiei de diplomat de celelalte domenii de interes. Intensa activitate diplomatică românească are ca scop menținerea și respectarea intereselor legitime de independență a țării, cât și mentenanța autodeterminării a tuturor cetățenilor români.

Misiunea diplomatică are un caracter complex, bazat pe curtoazia internațională, pe cunoașterea și respectarea etichetelor, a protocolului și a uzanțelor de ceremonial. Noțiunea de reprezentare constituie nucleul meseriei de ambasador, dacă putem s-o numim meserie, deoarece diplomația este mai degrabă, o vocație. Ambasadorul este reprezentantul fidel al țării sale în statul în care este trimis pentru a-și îndeplini misiunea diplomatică, el fiind investit cu autoritatea necesară inițierii oricăror tratative de negociere, în scopul menținerii relațiilor non-conflictuale ale statelor implicate în procesul diplomatic. Așadar, putem considera diplomatul ca fiind o „pârghie” care susține, prin capacitățile sale, de care trebuie să dea dovadă în numeroasele și diversele situații pe care le întâmpină pe parcursul traseului diplomatic, pacea și prosperitatea celor două state pe care acesta le mediază. Un diplomat trebuie să aibă o conduită ireproșabilă atât în spațiul profesiei sale, cât și în viața particulară, astfel că moralitatea reprezintă calitatea cea mai de seamă a unui ambasador. Conduita morală constituie criteriul fundamental al selecției și investirii unui diplomat. Precum am menționat și anterior, diplomatul trebuie să cunoască, să respecte și să aplice uzanțele de ceremonial, astfel că, atunci când se impune necesitatea organizării unui protocol, ambasadorul să poată realiza acest lucru cu pricepere și eficiență. Ceremonialul are beneficiul uriaș de a crea un cadru prielnic dezvoltării relațiilor bilaterale, prin intermediul unor dialoguri pașnice și rodnice. Atât protocolul, cât și ceremonialul asigură egalitate în respectarea drepturilor națiunilor, oferind prilejul ca acestea să-și facă auzite vocile, prin intermediul reprezentanților lor. Curtoazia trebuie să reprezinte elementul central, care guvernează raporturile transparente dintre oamenii de bună credință. Acest principiu are aplicabilitate și-n plan diplomatic, unde în medii ambiante, protocolare, supuse curtoaziei, se încheie negocieri, se soluționează probleme și se legitimează intrarea în vigoare a actelor internaționale, de mare importanță diplomatică. În cadrul evenimentelor ceremoniale, se impune existența și respectarea regulilor de conduită. Acestea au un rol fundamental în buna desfășurare a evenimentelor protocolare, iar nerespectarea sau ignorarea acestora pot duce, uneori, la interpretări eronate, urmate de

complicații ale unor situații politice, care pot depăși sfera personală a participanților la acțiune.

Este esențial ca fiecare acțiune întreprinsă în exercițiul funcției diplomatice, să ajute la eficientizarea salvagardării independenței, integrității și a securității naționale a statului reprezentat. Desigur că, menținerea acestor factori politico-sociali fundamentali reprezintă o prioritate în cariera fiecărui membru al corpului diplomatic, mai cu seamă în cariera unui ambasador.

Prezența jovială, marcată de tenacitate și inteligență, eleganța ținutelor vestimentare, buna cuviință și rafinatul simț al umorului, au făcut ca Al. Paleologu să fie eligibil pentru a îmbrățișa o carieră diplomatică. Alexandru Paleologu este un desăvârșit și fin cunoscător al legilor nescrise ale diplomației, astfel că știa să creeze o atmosferă plăcută în cadrul întâlnirilor protocolare, avea grijă în permanență să nu își plictisească interlocutorul, știa să converseze inteligent și util. Arta conversației nu poate fi însoțită prin formule, iar Al. Paleologu cunoștea bine lucrul acesta, fapt pentru care, la el, conversația curgea natural, fără a avea nimic prestabilit, nimic forțat. Prin modul său de a fi și de a se raporta la preajmă și la oameni, Al. Paleologu a atras simpatii din partea intelectualilor, care l-au îndrăgit pentru felul lui firesc de a fi. Încă din primele zile ale mandatului său de ambasador, prezența sa la Paris a reușit să modifice atitudini ai unor reprezentanți de seamă ai Diasporei, față de instituția ambasadei românești. Este vorba despre intelectualii exilați la Paris din perioada comunistă. Printre aceștia se numără: Eugen Ionescu, Emil Cioran, Monica Lovinescu și Virgil Ierunca. Acești membri de seamă ai elitei culturale românești de la Paris au fost trecuți de predecesorii postbelici ai proaspătului ambasador, pe lista neagră. Dată fiind structura intelectuală a lui Al. Paleologu, acesta leagă cu mare ușurință prietenii cu elitiștii Diasporei, fapt care nu a întârziat să-i deranjeze pe cei aflați la conducerea ministerului de Externe de la București. Astfel, Alexandru Paleologu alege să prețuiască mai mult prietenia intelectualilor exilați, decât ordinele stricte și seci venite de la București. Efervescent, curajos și devotat cauzei participanților la manifestațiile organizate în fața Ambasadei României de la Paris, împotriva lui Iliescu, nu la mult timp după alegerile din 20 mai 1990, Al. Paleologu, luând o portavoce, stârnește valuri de amuzament general în randul celor prezenți la protest. Cu certitudine că România, până la acel moment, nu a mai avut un asemenea ambasador în nici unul dintre state, cu atât mai puțin în Franța. Aceasta nu avea să fie singura acțiune de protest a ambasadorului față de conducerea de la București. Urmează acțiuni în care acesta este invitat de Monica Lovinescu la dezbateri la radio-ul „Europa Liberă”, unde își arată susținerea pentru mișcarea de protest din Piața Universității. Într-o altă dată, Al. Paleologu nu se ferește să îi dea o replică memorabilă lui Gabriel Liiceanu, într-o scenă copioasă, petrecută într-o cafenea pariziană. Monica Lovinescu redă respective scenă în *Jurnal*: „Lui Liiceanu, care se plânge că, în loc să se ocupe de Platon, trebuie să-și piardă timpul cu... Iliescu, Alecu îi replica: «Mai dă-l dracului pe Platon! Socrate, dacă ar fi trait acum, ar fi făcut exact ce facem noi!»”¹² Această atitudine nu a fost pe placul principalelor personaje politice aflate atunci la conducerea României, fapt pentru care, la numai cinci luni de la instalare, Alexandru Paleologu este demis de președintele Ion Iliescu din funcția de ambasador. În urma acestei experiențe, Al. Paleologu nu are decât un singur regret, și anume acela de a nu-și fi luat rămas bun de la socialistul François Mitterrand, pentru care Al. Paleologu nutrea o mare admirație, în urma episodului în care omul politic francez a afișat o atitudine fermă în fața lui Nicolae Ceaușescu. Acest prilej îi oferă încă o șansă omului de cultură să-și etaleze rafinamentul și talentul scriitoricesc de înaltă ținută, astfel că, precum avea să se demonstreze ulterior, Al. Paleologu a avut parte și de un mare beneficiu, prin publicarea în Franța a cărții sale *Souvenirs merveilleux d'un ambassadeur des golans*¹³, prin intermediul căreia acesta aduce la

¹²Monica Lovinescu, *Jurnal. 1990-1993*, București, Editura Humanitas, 2003, p.127

¹³Alexandru Paleologu, *Souvenirs merveilleux d'un ambassadeur des golans*, Editions Balland, 1990

cunoștința francezilor, opiniile sale pertinente cu privire la situația politică din România, istoria relațiilor romano-franceze și părerea sa despre François Mitterrand.

Despre Alexandru Paleologu nu se poate spune că a fost un ambasador clasic, care a păstrat tradiția reprezentării liniare a României, ba chiar, fără să greșim, putem afirma că a fost un diplomat revoluționar, care a căutat să-i reprezinte cât mai bine posibil pe români, iubindu-și compatrioții, dar nu a reușit să-și lase convingerile politice deoparte, fapt pentru care a luptat împotriva proaspetelor figure politice instaurate la conducerea țării. Principiile pe care le-a nutrit și pe care le-a susținut cu tărie nu erau compatibile cu directivele venite de la conducerea României, fapt care a generat opoziția vehementă și irefutabilă a diplomatului.

În concluzie, Alexandru Paleologu este un reprezentant de seamă al culturii românești, iar prin scurta, dar considerentă sa activitate diplomatică, nu greșim dacă afirmăm că a adus un plus de valoare diplomației românești. Poziția sa pro-occidentală, structura sa culturală și proveniența elitistă au făcut ca Al. Paleologu să fie un ilustru diplomat. Prin lucrarea de față am încercat să ilustrăm importanța reprezentării corecte a unui stat în context extern, corelând acest domeniu cu experiența diplomatică a lui Al. Paleologu. Totodată, am încercat să nu lăsăm deoparte nici contextul istoric în care diplomația a căpătat un caracter stabil și irevocabil, menționând câteva dintre momentele cheie ale evoluției acesteia ca profesie propriu-zisă.

BIBLIOGRAPHY

1. ANGHEL, I. M., *Dreptul diplomatic*, vol. I, II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984
2. BARSTON, R.P. *Modern Diplomacy*, Second Edition, Longman, London and New York, 1998
3. BERINDEI, Dan, *Din începuturile diplomației românești moderne*, București, Editura Politică, 1965
4. CÂNDEA, V., GIURESCU, D.C., MALIȚA, M, *Pagini din trecutul diplomației românești*, București, Editura Politică, 1966
5. DUCULESCU, Victor, *Ipostaze ale diplomației*, București, Casa Europeană, 1986
6. FODERE, Pradier, P, *Cours de droit diplomatique*, Vol. I, Paris, Editura II, 1889
7. FRUNZETI, Teodor, *Diplomația apărării*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2011
8. GEAMĂNU, Grigore, *Drept internațional public*, vol. II, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983
9. HUGO, Grotius, *Despre dreptul războiului și al păcii*, București, Editura Științifică, 1968
10. INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ, „Jorgu Iordan- Al. Rosetti”, DEX Dicționarul Explicativ al Limbii Române, București, Academia Română, , Editura Univers Enciclopedic Gold, 2016
11. LOVINESCU, Monica, *Jurnal. 1990-1993*, București, Editura Humanitas, 2003
12. MALIȚA, Mircea, *Diplomația. Școli și instituții*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1975
13. MARTENS, de Charles, *Le guide diplomatique*, ed. V, Vol. I, Leipzig, 1866
14. NĂSTASE, Adrian, *Drept diplomatic și consular*, București, Editura Fundației România de Măine, 2006
15. PALEOLOGU, Alexandru, în dialog cu Filip-Lucian Iorga, *Breviar pentru păstrarea clipelor*, București, Editura Humanitas, 2005
16. PALEOLOGU, Alexandru, *Souvenirs merveilleux d'un ambassadeur des golans*, Editions Balland, 1990

17. TOMA, Roxana-Maria, *Misiunile diplomatice și problematica lor*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2014